

**LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG
TLHAHLOBO YA MAKGAOLAKGANG**

**SESOTHO PUO YA TLATSETSO
BOEMO BO MAHARENG
(Pampiri ya Bobedi)**

KAROLO YA A

POTSO 1

- 1.1 Sonete, hobane e na le mela e 14. (2)
- 1.2 Lempetje. (1)
- 1.3 Phetapheto ya mantswe, mantswe a dule a duma tsebeng tsa mmadi, ho matlafatsa le ho tiisa. / neeletsano. (3)
- 1.4 O ntse a iphetolaka - O phetapheta ketso ya ho iphetola, o iphetola hangata. O a iphetolaka. Ke ho toboketsa / ho hatella. (3)
- 1.5 Ho botsa potso. Lebotsi. Ho hatella moelelo hobane karabo e hlahella potsong eo. (2)
- 1.6 Emisa hobane ke se ke tseba seo o leng sona. O shebahala o le mosa empa o tebile ka pelong. (3)
- 1.7 ntho- sesebediswa kapa phoofolo, empa e seng motho. Ntho e sa nkeng sebopeliso sa motho. O a phoqa. (2)
- 1.8 Mola wa 2. Mona seroki se hatella se tlleng pele ho kgefutso. Polelwana e qalang e arajwa ke mantswe a latelang. (3)
- 1.9 Moo ho hlahellang ltekele, ltekele hape mola wa 2, 4, 8, 10, 12, 16, 18, 20, 24 Lehlaso thothokisong ena le hlahella ka tsela e sa tlwaelehang hobane ha le hlahelle feela qetellong ya tema ka nngwe, le hlahella le hara thothokiso. Seroki se batla hore mantswe ana a itekele itekele hape a dule a duma ditsebeng tsa rona. (3)
- 1.10 Mohopolo o phuthetsweng lehlasing o sala o duma ka tsebeng tsa mmadi le ha e se e le kgale a badile thothokiso. (2)
- 1.11 1.11.1 Sejura – moleng wa 1 – kgefutso e ka re e emetse 'le' mme ka puo e tlwaelehile ho ka thwe:
"Thuto ke ena le e apese tlhokomelo".
-Sejura – kgefutso e etsa hore se tlang pele ho kgefutso se be maamong a tshwanang le a se hlahlamang. mola 1,15

- 1.11.2 Enjambamente – mohopolo o qalwang moleng wa pele o tswelapele moleng wa bobedi. Ha ho na letshwao la ho bala qetellong ya mola wa pele, ka hoo mola ona o tswella ho wa bobedi / mola 6 & 7.
- 1.11.3 Lebotsi – Mongodi o botsa a sa lebella karabo Boipotso bona bo totobatsa ho se kgotsofale ho ka harehare ho sethothokisi mola 15,22.
- 1.11.4 Phethapheto ya moelelo – Moelelo wa “mamello” o hlahang moleng wa 6 o atametse ho wa “pheello” o hlahang moleng oo wa 6. Motho ya nang le mamello ke ya phehellang ho fumana seo a se batlang, hobane qetellong ya leeto o tla fumana moqhaka. Mola 6,13.
- 1.11.5 Mothofatso: Thuto e filwe semelo sa motho. Mohlala sebete – thuto ha e na sebete, ke motho ya nang le sebete. mola 5. (10)
- 1.12 Mamello le pheello (2)
- 1.13 (a) Thomo e boima / e thata (2)
(b) dintso tse mpe. (2)
- 1.14 O se lahle tshepo. Pheela hore o fumane thuto hore o tle o atlehe. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [40]

KAROLO YA B

POTSO 2

- 2.1 Basotho ba hlotse Manyesemane. Sir Harry o kgenne ha e le mona Warden a hlotswe. (2)
- 2.2 Manyesemane a tseba sethunya. Ke bona ba tlleng le sethunya naheng ee. Basotho ba lwana ka marumo le majwe. Motho wa sethunya a ka thunya a le hole athe wa lerumo o a atamela. Ba ba hlotse ka ho sebedisa kelello. Basotho ba ne ba tseba naha ya bona, ba ne ba bitoha se ka mesha ka hohle. (4)
- 2.3 O ne a tshepile sethunya. Ka ha e le mmusisi o tshepile matla a boemo ba hae. O tshepile le merabe e meraro, Maburu, Makgerikwa le Makorana. (2)
- 2.4 O sebedisa mantswe ana “yena Moshweshwe” ho bontsha lenyatso. O re “ba tsebang sethunya ke bafe” “Ya tlleng le sethunya ke mang naheng ee?” (2)
- 2.5 Maburu, Makgerikwa le Makorana. Ba tla ba bangata ba nto imela Basotho. (4)
- 2.6 Ba ile ba lahlehelwa ke karolo e itseng ya naha ya bona. Ba ile ba fellwa ke leruo le batho ba shwa ka bongata. Ba ile ba lahlehelwa ke tshepo bophelong, ha fela kgotso le nala. Ba ne ba dula ba iphetetsa kapa hona ho loha mano a ho itshireletsa ho bona. (3)

- 2.7 Tjhe o ne a sa lebella karabo. Potso ya hae e na le karabo, hobane o re Manyesemane a tseba sethunya ho feta Basotho. (2)
- 2.8 Ho pota, ho itoma maleme, ho bua ntho eo o sa e tsebeng. (1)
- 2.9 Makwayane o rata ntwana, Moshweshwe o rata puisano le kgotso. (2)
- 2.10 Ntweng ya pele ya Moletsane le Warden.
- Moletsane o ile a hlasela a sa ka a rerisa Morena Moshweshwe, mme ba ne ba thabile haholo ka tlhoho eo.
  - Mmantsopa o ile a bolela hore Moletsane o tla hlola dira tsa Moshweshwe.
  - Makwanyane le banna ba bang ba batla ho hlasela Maburu kamorao ho ntwana ya Sir George – ba re Moshweshwe o se a tsofetse.
  - Moshweshwe ha a geta ho kopana le Mantsopa le Katse, o ineela ntweng, o batla ho hlasela (le tse ding tse utlwahaleng). (4)
- 2.11 Moshweshwe o ne a batla hore setjhaba sa hae se phedisane ka kgotso le Maburu. O ne a batla hore ntwana e fele ho rene kgotso feela. (2)
- 2.12 Ntwana pakeng tsa Basotho le Manyesemane
- Basotho ba ile ba hloleha ha bohloko ke Manyesemane.
  - Ba hapelwa dikgomo tse dikete tse tharo ba senyetswa matlo le masaka a bona.
  - Sir George a ba a bolaya bahlabani ba Basotho ba dikete tse tshelletseng. (4)
- 2.13 Ka ho thusa Basotho matshwenyehong a bona, o ile a ngolla Manyesemane lengolo le yang ho Maburu le ba bolella hore ba se ke ba kgathatsa Basotho. Ha ba lwantsha Basotho ba tsebe hore Basotho ba tlasa tshireletso ya Manyesemane. (2)
- 2.14 Ho ile ha qhoma dintwa, batho ba shwa ka bongata, tlala ya ipha matla, naha ya fokotswa. (2)
- 2.15 Maburu a ne a sebedisa tumelo ena ka tsela e fosahetseng. Ba ne ba batla ho hapa maikutlo a Moshweshwe mme ba hloleha. (2)
- 2.16 Mokgatjhane ke ntata Moshweshwe, ke yena a bileng le pono ena ya leru le lefubedu, Thesele – ho ne ho reneketswa Basotho ka ntata bona. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA B: [40]

KAROLO YA C**POTSO 3**

- 3.1 Ke ba ho isa bana sekolong, ba ho ruta bana. (2)
- 3.2 Seabo sa Mafikeng ebile se bakang hore boKgama ba ye sekolong ka lekgonono, hobane ba tseba hore Mafikeng o ka lehlakoreng la bona. (2)
- 3.3 Malapa ana a mabedi a tshehetsana mathateng le monateng.
Mathateng – Ha ba ne ba isa bana dikolong ba ile ba dula fatshe ba rerisana hore ba sebetse jwang.
Mofifi o nka boikarabelo ba lelapa la hae le la Mafikeng. O thusa ka tsohle tse hlokahalang thutong ya bana bana. Ha a kgetholle (ha a sehe mpa ka lehare) O nka boikarabelo ka ho ba batlela modisa. Ha ngwana a kula ha a ka a qea-qea ho mo isa lebollong hobane maele a Mafikeng a ne a ntse a mo fa matla. (3)
- 3.4 3.4.1 Maqiti / mahlale (e le lengwe)
- 3.4.2 Ho tsilatsila / (2)
- 3.5 Banana ba rekelwa mese e meraro, moshanyana yena kobo le tsheya feela
Banana ba tetemiswa, ba nkiwa e le batho ba hlokang tshehetso le tshireletso ya batswadi.
Bashanyana bona ba rutwa hore ba ikgwantlille, ba tsebe ho ikemela ka nako ya ditsietsi le mathata. (4)
(le tse ding tse utlwahalang)
- 3.6 Ngwanana o tlamehile ho ithuta mesebetsi ya lelapa le ya masimong.
Ngwanana o tla ba tlontlolla metseng ya batho mohlang a nyalwang hobane o tla be a rutehile a sa tsebe mesebetsi ya lapeng. Ngwanana le yena jwalo ka moshanyana o na le ditokelo tsa ho iswa sekolong ke batswadi ba hae.
Matsatsing a kajeno Moshanyana o fumana ditokelo tse tshwanang le tsa ngwanana. Basadi, matsatsing a kajeno ba sebetsa mesebetsi e boima, e kotsi e sebetswang ke banna jwalo ka ho sebetsa maeneng jj (le tse ding tse utlwahalang). (4)
- 3.7 Tjhe ha a ka a tswela Kgama molemo hobane o ile a kgutla a lemetse a kgakgathilwe ka baka la marato a senang molemo. O ne a se a sa bone batho ba bang, a se a ikgantsha, a ikgohomosa. O ne a se a ja mahe a re ke diahammele. A sa batle le ho ya naheng. A dula setulong ho bala dibuka. (3)
- 3.8 Mohanyetsi – o tlisa kgohlano bophelong ba Kgama. Emela lefifi – motho ya mobe ya kgohlahetseng. O nyophamisitse morero wa ho ruta Theko.
Moferekanyi – o tlisa pherekanyo le boiphetetso bo sa feleng. (2)
- 3.9 Hore ba tle ba fane sebaka sa ho disa, ka ha ba ne ba se na modisa. (2)
- 3.10 O ile a mo loya ka hore a tshwarwe ke hlooho – o ne a ikemeseditse ho ba utluisa bohloko (2)

- 3.11 Theko le Kgama
Lapeng la Mmakgama le Mmatheko
Lapeng la Mofifi le Mafikeng. (2)
- 3.12 Ee, ba busitse / lefile seo ba neng ba se sentse. (2)
- 3.13 Tjhe, o re a ke ke a nka tefo ya baikgantshi, a re bahlalefi bao thuto e ba etsa hore e be baikgohomosi. (2)
- 3.14 O kgonne hore a busetse bobbe ho Mmampholane, a phekole le ho sireletsa Theko. (2)
- 3.15 Tjhe. Lenka o ne a bonahala a sa ba nka ka pelo, ka ha a ne a nahana hore ke phoso ya moshanyana e mong le e mong. O ne a se leqhoko, o ne a ipuella ka kgotso feela. O ne a laelwa ke mohatsae, ka ha lentswe la ho qetella e ne e ba la hae. (3)
- 3.16 Tjhe o ne a sa thuse Madiboho, o ne a batla ho iphetetsa abile a batla ho ntshetsapele ditabatabelo tsa hae tsa lehloyo. (2)
- 3.17 Mmampholane o ile a holofala lehlakore la letsoho le letshehadi, o ne a se a nyoketsa ha a tsamaya ebile letsoho le se le sa tshware. (1)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [40]

KAROLO YA D

POTSO 4

- 4.1 4.1.1 Phokojwe / Mmutlanyane
- 4.1.2 Phokojwe le Bere /Kgubetswana le Talane
- 4.1.3 Nkolobe / Ditokotoko
- 4.1.4 Obe / Tselane ·1x4=[4]

4.2 4.2.1 Dithoko tsa marena a Basotho

Morena o ne a ithoka kapa a rokwa ke Seroki sa moreneng. Mona ho bolelwa ka morena, batswadi ba hae, hore e ne e le batho ba hlomphehileng hakaakang setjhabeng. Morena o kgothalletswa ho futsa batswadi ba hae ka diketso le dipolelo tse ntle.

4.2.2 Bahale ba Basotho

Ba a ithorisa ka diketso tsa bona tsa bonatla, tse atisang ho hlahella ntweng.

4.2.3 Tsa Makolwane

Bashanyana ba kgothalletswa ho iqapela dithoko tseo ba tla ithorisang ka tsona mohlang e se e le makolwane. Ba itshwantsha le diphoofole tse matla tse tshabehang.

4.2.4 Dithoko tsa ditaola

Dithoko tsena di utlwisiswa hantle ke dingaka, mme ba di rokela tlaase feela ka lentse le phefa.

4.2.5 Difela

Dithoko tsena di phetwa ka ho binwa, ke dithoko tsa ditsamayanaha – ha sebini se le tseleng se itlosa bodutu ka ho di bina a pheta tsa bophelo ba hae ba lapeng le dimaeneng.

4.2.6 Kodiamalla

Tsena di phetwa ka ho binwa. Ke pina ya lefu, e ne e le pina ya basadi ha ba hlokahaletse ke banna ba bona / dikgaitsemi tsa bona.

1x6=[6]

4.3 4.3.1 Maele a mangata a sebedisa mabitsomararane.

4.3.2 Maele a itshetlehile hodima poeletsomedumo.

4.3.3 Maele a na le dikarolo tse pedi tse kgemang mmoho kapa tse phehisang.

4.3.4 Maele a sebedisa dipolelo tsa leba, tse atisang ho latelwa ke tlhaloso.

4.3.5 Maele a mang a nkile sebopeho sa ditaelo.

5x2=[10]

4.4 Bana ba se ba tawa, ba tsuba, ba betwa hona meketeng mono.

(2)

4.5 Sealolo, kgato, kgoro, Motjeko (o kgetha tse pedi feela)

(2)

4.6 4.6.1 Moshanyana ya sa tswa bolotswa.

4.6.2 Moshanyana ya so kang a bolla.

4.6.3 Motoho o bodila.

4.6.4 Nkgo ya ho boloka mafura.

4.6.5 Nkgo eo ho inetsweng koro ka metsing ho etsa mmela.

4.6.6 Morwetsana ya so kang a nyalwa, / ya fetilweng ke dilemo tsa lenyalo.

6x2=[12]

4.7 4.7.1 B

4.7.2 C

4.7.3 A

4.7.4 E

1x4=[4]

MATSHWAO A KAROLO YA D: [40]

KAROLO YA E

POTSO 5

- 5.1 Qetello. (1)
- 5.2 Ho fetwa ke motokara. (2)
- 5.3 5.3.1 Mesifa e a hana.
- 5.3.2 Maoto a ruruhile.
- 5.3.3 Dikobo di se di imela mahetla.
- 5.3.4 Hlooho e se e opa ke letsatsi.
- 5.3.5 Tlala e iphile matla.
- 5.3.6 Lenyora le lona le ikakgetse. (Tse nne feela) (4)
- 5.4 Buka e telele ha ena le dikgaolo tse seng telele haholo, re be re nahane qalo le qetello ya kgaolo e nngwe le e nngwe. (1)
- 5.5 phapang – ha le qabana le motswalle wa hao hore le se hlole le buisana le qetelle le le dira.
karohano – ha ke arohana le motswalle wa ka, ka tlasa mabaka a itseng mhl. a nyalwa a ya hole kapa a sebetsa hole.
Lefu – ha motswalle wa ka eo ke neng ke mo rata a hlokahala, nke ke ka hlola ke mmona, ke bua le yena jj. (3)
- 5.6 Pelo / moya (1)
- 5.7 Hobane moya o atametse ho Mmopi ka ha Mmopi e le yena ya budullelang moya nameng ya motho, mme le ha o hlokahala ho sala nama feela lefatsheng, moya o kgutlela ho Mmopi. Mmopi ke yena qalo le qetello. (2)

- 5.8 5.8.1 Ke ithutile hore ha nako e ntse e tsamaya ke elellwa hore eo ke neng ke re ke sera ho nna ha a mobe ha kaalo, ke qala ho mo utlwisisa, ke utlwisisa le bofokodi ba hae, mme tsena di etsahala hobane ke na le nako ya ho ithuta yena. (2)
- 5.8.2 Ke ithutile hore ha nako e ntse e tsamaya kutlwano e ya hlaha moo ho renang ntwā. Ka baka la nako se neng se etsa hore re lwane se ya se ntse se fela re se re tsebana , re elellwa le hore ha ho na ntho e neng e baka ntwā empa e le ho sa be le nako ya ho utlwisisana, le ho jarelana mefokolo ebe he ntwā e tlisa kutlwano. (2)
- 5.8.3 Ditsietsi tse ngata ka lebaka la nako di a phutholoha. Mohlala o ne o hlokahalletswe ke motho eo o mo ratang mhl. motswadi ka nako eo a hlokahalang ka yona o ne o nahana hore o ke ke wa kgona ho tswela-pele ka bophelo empa ha nako e ntse e tsamaya o ya elellwa hore nako e ne e fihlile ya hore le yena a tlohe lefatsheng mme ka baka la nako o tlwaela ho ba siyo ha hae, o bona o ntse o tswela-pele ka bophelo ba hao. [mohlalobuwa a ka nna a bua ka tse ding tse utlwahalang a ntse a itshetlehile ka nako.] (2)
- Nako e re thusa hore re lebale ditsietsi le matshwenyeho ao re fetileng ho ona.
- 5.9 Re dula re tatile jwaloka ha eka tsatsi la hosane ha le sa tla ba teng. Re dula re tatile hobane nako e a tsamaya, ha e a ema. (1)
- 5.10 Nako (1)
- 5.11 5.11.1 Hwetla
- 5.11.2 Mariha
- 5.11.3 Selemo
- 5.11.4 Hlabula (4)
- 5.12 O qala ho ithuta hona:
 - hore metsotso e mashome a tsheletseng e etsa hora.
 - hora tse mashome a mabedi le metso e mene di etsa letsatsi. (2)
- 5.13 Ba ne ba tata feela ha pula etla ba batla hore ha pula e na ba be ba se ba qetile ho lema, hore poone kapa mabele a tle a mele pele, mme a itlhahanele, a se ke a tshwarwa ke serame. (2)
- 5.14 O tshwantsha nako le ngaka hobane e phekola mabele, o lebala ba hlokahetseng, le ba sa kang ba tshepahala ho wena. (2)
- 5.15 Tsietsi ya ho hlokahallwa ke motho eo o mo ratang, ho swetswa ke bao o ba tshepileng. (2)

- 5.16 Nako e re thusa hore re phele bophelo ba rona ka botlalo. E re thusa ho lebala le ho amohela. (2)
- 5.17 Moqoqo ha o le molelele o ya tswafisa, o kgathatsa mmadi. Moqoqo o tlamehile ho arolwa dikoto, ebe moqoqo o hohelang mmadi. O tshwanetse ho fupara ditaba kaofela. (2)
- 5.18 Ho phela bophelo ba hao ka botlalo. (1)
- 5.19 A bolela ho kwahela mashano a rona, kapa ho tshaba ho bua nnete. O hlolehile ho phethisa. (1)

MATSHWAO A KAROLO YA E: [40]

MATSHWAO KA KAKARETSO: 80